

Búzás Huba – Füleki Gábor

Irodalmi négykezes Határ Győzőről

Határ Győző

(Gyoma, 1914 – London, 2006)

Író, költő, műfordító, filozófus. A magyar nyelv tudós virtuóza, intellektuálisan telített, kigyózó körmondatok kikovácsolója, zamatos szóelemények mestere. Ha létezik modern barokk, úgy az ő univerzális, létszinteket átfogó, burjánzó-indázó írásművészete az. 1956 után Londonban élt, hatalmas, hatvankötetes életműve itthon ma is alig ismert. Regényművészete talán Szentkuthy Miklóssal rokonítható. Versei sokszínűek, filozófusként kemény, kíméletlen vallás- és bölcséletkritikus, az élet és a lét végső kérdéseinek kutatója. Szembenéz a világűr embertelen közönyével, mégis derűs marad.

Néhány főbb regénye: *Heliáne, Az Őrző Könyve, Csodák Országá HÁTSÓ-EURÁZIA, Darályvilág Buzdugániában, Anibel, Éjszaka minden megnő, Pepito és Pepita*. Főbb bölcséleti opuszai: *Özön közöny, Szélhárfa, Intra muros, Léptékváltás, Filozófiai zárlatok, A Fény Megistenülése, Szentföld a Föld*. Misztériumdramája a *Golghelóghi*, vaskos önéletírása az *Életút* három kötete. Versei *Hajszálhíd* és *A léleknek rengése* címmel jelentek meg. Halálának tizedik évfordulója (november 27.) múltán emléke előtt az alábbi két írásművel tisztelgünk.

Búzás Huba

Csillagbörtönből a csillagokba

Határ Győző mennybemenetele

lelencek zsoltárát hazátlanul hörögte
felöltvén hite csúfondáros maszkjait
és mindazóta máig döng a jötte,
a messze messiásaként vakít...
az út e tájt hajtúkanyar
s a lépteim mögötte,

parancsuralmak csillagbörtönében itt
ki volt világibb más bitang magyar?
világavesztett napvitorlám
utána farvizet kavár
magamra hánykolódván

a hit szivárvány maszkjait...
azóta döng a jötte:
fönn mennydörög, tornádó tör ki torkán,
szélhárfaín üvölt az orkán;

nagy Európa-szívét hordta mellkasában,
földönfutott a földön ott ~ én itt e kín ~
villámlik ím', hogy másom végre lássam:
kis nép nyelvének hajszálhídjain
csavargó medveszív-rokon
(ma már tudom: a társam)...

két lisztesképű ezerarcú harlekin
egyensúlyozva át e csúf koron,
alattuk bűn a múlt gomolygón...
dörmölgetőn dorombolom
bohém-bizarr komoly szóm:

sok színe rím ~ de kín e szín ~
arcmásom végre lássam!
két úrpolgár, ki fáj, diderg e bolygón,
dévajkodik szitok-mosolygón,

eh, nem e satnya emberfajtól származottan,
hol minden teljhatalmú szent ma hitszegő
s teherhordóik rab világa szóttan...
szabad szólásunk szörnyetege ő,
az istenek szekerein
robogva élve-holtan,

hol más galaktikákban több a levegő...
röpíti balladás dühig e kín,
gömbhalmazokba égi mérge:
mennyből hahol a Harlekin
e görbült néma térbe,

hol minden kényúr hitszegő,
rabok világa szóttan...
búcsút ne mondj! hozzá föl sohse érve,
ne mondj imát... csak verset érte...

Füleki Gábor Határ(r)okon

Búzás Huba Határ Győző halála kapcsán íródott – csírájában immár tíz éve megfogalmazódott – emlékverse már címadásában is találó, hiszen a negyvenes-ötvenes évek magyar fegyházait végigjárt író a szegedi Csillag börtönben is raboskodott. Hazájában hazátlanná válva hagyta el az országot 1956 decemberében, hogy végül „Londonország promontóriumáról” szemlélje a glóbusz és a világegyetem történéseit, létezésének mikéntjét; kitekintve és egy végsőig kimerült életút végén távozva – a csillagokba.

„Hazátlanul hörögte” külföldön megjelent könyveiben messzetelektől intellektusának filozófiai-társadalmi meglátásait, s nyelvhazájában, – bár művei a rendszerváltás után itt is megjelenhettek – a magyar befogadók között alig-ismeretesként „máig döng a jötte.” Igen, döngenek léptei, óriás ő, hatvankötetes megalit-életművével, mely nem csak méretében, hanem bölcséleti mélységében, nyelvi varázslatában is gigászi. Épp ezért kevesek számára befogadható.

„Kényszer szülte világpolgár” – vallotta róla Göncz Árpád, „ki volt világibb más bitang magyar?” – teszi fel az ugyanezt sejdítő költői kérdést Búzás Huba. Határ világa világi, kifejezetten evilági, miközben messze túlnő minden nemzetieskedésen, távoli terekbe, kozmikus méretekbe kitekintő. Tette volna ezt akkor is, ha világnyelv elkényeztetettjeként születik (az életmű ismeretében biztos állítható, hogy világhírű lenne), s tette volna akkor is, ha kivesző kisnyelv utolsó beszélőjeként vetette volna papírra, file-ba különös gondolatait, melyek „szélhárfaín üvölt az orkán” s melyeknek szülője „nagy Európa-szívét hordta mellkasában”, mely szív a nyolcvanas-kilencvenes évekre univerzum méretűvé tágult.

Tudja, és sokszor keserű humorral fájlalja, hogy a magyar nyelv ismeretlenségébe falazva „kis nép nyelvének hajszálhídjai” alkotja meg elképesztő gondolatiságú, szikrázóan éles szellemiségű opuszait, egy „ficcanyelven”, amely nyelvvel azonban csodákat művel; elég, ha az érdeklődő az interneten művei címlistáját végiggorgeti: máris ízelítőt kaphat abból a nyelvvarázsból, sziporkázó szóalkotó képességéből, ami stílusát oly egyedivé teszi. Amit nagyrészt a magyar nyelv agglutináló természete, képzőbősége, megengedő szórendje tesz lehetővé. Nem biztos, hogy eme intellektuális gyönyört fakasztó – olykor archaizáló, vagy önmagát egy humoros-huncut szóképzéssel implicite egyazon mondatban megtromfoló, a legbonyolultabb filozófiai gondolatot is tökéletesen leképező szó-és mondatburjánzás minden ínycsínásával megvalósítható lenne izolálóbbr, poliszemantikusabb nyelveken.

Ő maga is tudta ezt – nem váltott angol nyelvre, hű maradt patriarchális-jovialis magyar nyelvéhez, lett annak pátriárkája, „Győző bácsi”-ja, Weöres Sándor

költészetéhez mérhető bölcséleti nyelvcsodát alkotva regényeiben, filozófiai értekezéseiben. Azt hiszem, akkor sem váltott volna nyelvet, ha anyanyelvi olvasóban többé nem is reménykedő utolsó ubihként¹ vagy nganaszanként² alkotta volna meg életművét, melynek kötetei mord Pamir-sziklákként magasodnak az átlag-irodalom és az átlagbölcsélet virányosabb-emészthetőbb gyümölcsöket termő lankás dombjai fölé.

Búzás Huba – ebben, sajnos, oly kevesekkel osztozva! – szellemi társának érzi Határt, versében több sor is utal e gondolatrokonságra: „ két lisztesképű ezerarcú harlekin / egyensúlyozva át e csúf koron, / alattuk bűn a múlt gomolygón...”, illetve: „dörmölgetőn dorombolom / bohém-bizarr komoly szóm: / sok színe rím ~ de kín e szín ~ / arcmásom végre lássam! / két úrpolgár, ki fáj, diderg e bolygón, / dévajkodik szitok-mosolygón, / eh, nem e satnya emberfajtól származottan”. Jól látható a két költő közös attitűdje: modern, atomizált korunk sekélyességén való túlemelkedésük, a földi lét szűkösségének érzete sajog át a sorokon, melyet mégis sztoikus derűvel kénytelenek elviselni – különben elviselhetetlen. Az e derűt nyelvi formáltságban is megjelenítő határi nyelvsziporkázásra, a hasonlóan érző lélek válaszaként alliterációk csendülnek e sorokban, s Határ stílusát a mondatok kígyózó lejtése is megidézi, magukba rejtve egy verscímét is, a *Medvedorombolást* (éppígy a költemény első sorának felütése a *Lelencek zsoldára* című vers megidézése).

Hol mozog hát tíz éve távozott szerzőnk otthonosan, aki nemcsak világpolgár, hanem – és inkább – úrpolgár? A választ Búzás verse frappánsan adja meg: „szabad szólásunk szörnyetege ő, /az istenek szekerein / robogva élve-holtan, / hol más galaktikákban több a levegő...” – e levegősebb, totális szellemi szabadságú, minden dogmától-berögzöttségtől mentes elmetérben születnek Határ gondolat-boltívei, a Védánta vagy Wittgenstein világában egyaránt otthonosan mozgó bölcséletkritikus szellemi Angkorjai, melyekben: „röpíti balladás dühig e kín, / gömbhalmazokba égi mérge: / mennyből hahol a Harlekin / e görbült néma térbe, (...) / búcsút ne mondj! hozzá föl sohse érve, / ne mondj imát... csak verset érte...” – rekeszti be versnekrológiát Búzás Huba, utalva Határ eszmei határtalanságára és határtalan agnoszticizmusára, s összességében kiválóan megragadva a Határság, s ha lehet határi szóalkotással élni: a *határitás* lényegét. E határtalanul érdekes szerzőre az alábbi, néhány kulcsszófordulatát megidéző verssel szeretnék magam is emlékezni.

¹ A kaukázusi ötvenezres ubih nép a 19. század derekán az orosz hódítás elől a Török Birodalomba vándorolt – s ott az ígért letelepítés helyett – szétszóratott. Asszimilálódásuk így felgyorsult; az igen bonyolult poliszintetikus nyelvutolsó beszélője 1992-ben hunyt el.

² Távoli rokonnyelvünket, a nganaszant már csupán öt-hat idős asszony beszél a zord Tajmir-félszigeten.

Santih

Közöny-zúzópofák között
gyenge hártya életem,
tükörtáncként tágra tömött
mozog létem kegyelmesen.

Vigyázol rám, léttelen lény,
mindenségünk kártolója,
pillanatba bomladó fény,
magát mérő istenóra.

Hirtelen bunkó letaglóz,
vaksorsfonál szétszakad,
esztelen gyönyörbe sajtolt
fagyott hamucsík marad.

Halálkeringő vákuumsodorban
úszkálnak szürke cafatok,
mozgó, vak gépfejekre tapadtan -
egymást érintő anyagok.

Nincs, ki lássa már e képet,
mindegység fájó érdekessége
nem tudja, hogy érte égett
szenzora érző édessége.

Messze vagyok, magamba zárva
teremtésemnek mámorát,
s valóra mosta látomása
boldog könnyeim záporát.